
MUZEA, ARCHIWALIA, ZBIORY
MUSEUMS, ARCHIVES, COLLECTIONS

KOLEKCJA ZIELNIKOWA
ŚWIĘTOKRZYSKIEGO PARKU
NARODOWEGO (SKPN)**The herbarium collection of the Świętokrzyski**
National Park (SKPN)

Jednym z podstawowych celów i zadań, jakie powinny być realizowane przez każdy park narodowy, jest prowadzenie działalności naukowej i edukacyjnej. Naturalne jest więc, że kierujący parkiem, jego pracownicy, jednostki naukowe, a także lokalna społeczność podejmują starania i wysiłki zmierzające do jak najlepszego poznania wartości przyrodniczych, kulturowych, historycznych i krajoznawczych terenu w granicach parku. Istotne jest zgromadzenie zasobu wiedzy na temat flory, fauny i wszelkich uwarunkowań abiotycznych, dla których powołano tę formę ochrony przyrody. Takie działania na przestrzeni lat były prowadzone również w Świętokrzyskim Parku Narodowym (ŚPN).

Herbarium Świętokrzyskiego Parku Narodowego (SKPN), którego dotyczy niniejsze opracowanie, od 2000 roku znajduje się w siedzibie Dyrekcji w Bodzentynie (wcześniej mieściło się w starych budynkach poklasztornych Św. Krzyża, na Górze Łysiec, w gminie Bieliny). Po raz pierwszy zostało ono uwzględnione w opracowaniu *Polish Herbaria* (Mirek 1990a).

W kolejnym wydaniu tej pracy (Mirek et al. 1997) podano, że SKPN liczy 2560 arkuszy zielnikowych, w tym: rośliny naczyniowe – 2309, porosty – 251.

Celem niniejszego artykułu jest przede wszystkim uporządkowanie danych na temat zasobów zielnikowych, które stanowią podsumowanie znacznej części wiedzy na temat flory ŚPN oraz jego otuliny. Publikacja aktualizuje również dane liczbowe dotyczące arkuszy zielnikowych w poszczególnych grupach systematycznych roślin i grzybów. Jest to także ukłon w stronę tych wszystkich, którzy prowadząc prace badawcze, zechcieli pozostawić cenny materiał porównawczy dla kolejnych pokoleń.

KRÓTKA HISTORIA BADAŃ

Przez jednych uznawane za wyżyny, przez innych podnoszone do rangi gór, wyniesienia terenu w Krainie Świętokrzyskiej z najwyższym Pasmem Łysogórskim jeszcze przed utworzeniem parku narodowego cieszyły się ogromnym zainteresowaniem botaników (m.in.: Błoński 1890, 1892, Ganieśzyn 1909, Żmuda 1917, Dziubałowski, Kobendza 1933, 1934, Czubiński, Kaznowski 1947). Po powołaniu Świętokrzyskiego Parku Narodowego w 1950 roku badania botaniczne nabrały tempa. Głównymi badaczami roślin naczyniowych Parku oraz jego otuliny byli Edward Bróz oraz Ryszard Kapuściński, którzy prowadzili systematyczne badania nad florą tego terenu, zakończone ok. 15 lat temu. Niestety ich wyniki nigdy nie zostały opublikowane w postaci syntetycznego opracowania. W efekcie tych badań ukazały się jedynie przyczynkowe artykuły, traktujące głównie o gatunkach chronionych rzadkich i zagrożonych (np.: Kapuściński 1980, Bróz 1985, Bróz, Kapuściński 1990). Nad porostami pracowali głównie Stanisław Cieśliński oraz Anna Łubek (Łubek, Cieśliński 2004, Łubek 2007). Pewne grupy grzybów, głównie *Macromyces*, zostały zbadane przez Lisiewską (1979) oraz Łuszczynskiego (2007). Najstabilniej poznaną grupą roślin są mszaki. Badania nad nimi rozpoczęła Treska (1990); niestety nie zostały one ukończone.

WYNIKI

Rezultatem prowadzonych badań botanicznych, oprócz nielicznych publikacji, jest również kolekcja zielnikowa. Składają się na nią arkusze zielnikowe, które obejmują: wątrobowce, mchy, paprotniki, rośliny naczyniowe, a także grzyby i porosty.

Największą część kolekcji stanowią rośliny naczyniowe, które w większości zebrał Ryszard Kapuściński. Zgromadził on aż 1823 arkusze. Pozostałe zebrane zostały przez: Teodorę Klefas (146 arkuszy), Krzysztofa Iwaniaka (53), Henrykę Kwiatkowską (50), Andrzeja Szlufika (24), Ryszarda Zarębę (16), Bartosza Piwowarskiego (9), Stanisława Cieślińskiego (2), Jana Sobieraja (2), Barbarę Jost-Jakubowską (1), Krzysztofa Rostańskiego (1). Większość okazów roślin naczyniowych zebrano w latach 1977–1989; tylko kilka w roku 2011. Warto wspomnieć, że grupę jeżyn, róż oraz niektórych drzew i krzewów oznaczył Jerzy Zieliński, a rodzaj *Hieracium* zrewidował Zbigniew Szeląg. Wykaz liczb arkuszy dotyczących głównych grup systematycznych roślin naczyniowych i grzybów zamieszczono w Tabeli 1.

W zielniku roślin naczyniowych zgromadzono 655 taksonów w randze gatunku (w tym 2 okazy mieszańców międzygatunkowych), reprezentowanych przez 334 rodzaje. Najwięcej zdeponowanych okazów przynależy do następujących rodzin: *Rosaceae* (250 arkuszy), *Asteraceae* (247), *Cyperaceae* (144), *Fabaceae* (130), *Poaceae* (126), *Apiaceae* (96), *Lamiaceae* (93), *Caryophyllaceae* (81), *Scrophulariaceae* (80) i *Polygonaceae* (70).

Zielnik mszaków liczy 178 kopert (Tab. 1), zebranych głównie w latach 80. ubiegłego wieku przez A. Treskę, lecz nie uwzględnionych w opracowaniu Mirka et al. (1997). Być może zbiory te zostały przekazane do ŚPN w latach późniejszych. Współcześnie kolekcja mszaków jest uzupełniana przez autorów niniejszej pracy. Składa się na nią 78 gatunków należących do 56 rodzajów. Zbiory te częściowo oznaczył Adam Stebel. Ponadto zweryfikował on oznaczenia pozostałych badaczy.

Tabela 1. Liczba arkuszy zielnikowych SKPN w głównych grupach systematycznych grzybów i roślin.

Table 1. The number of SKPN herbarium sheets in the major systematic groups of fungi and plants

Grupa systematyczna	Liczba arkuszy
GRZYBY (FUNGI):	
Macromycetes	44
Lichenes	250
MSZAKI (MOSESSES):	
Marchantiophyta	22
Bryophyta	156
ROŚLINY NACZYNIOWE (THE VASCULAR PLANTS):	
Lycophytina	5
Sphenophytina	21
Pterophytina	54
Pinophytina	4
Magnoliophytina	2043
Magnoliopsida	1654
Liliopsida	389
Razem:	2599

Biota porostów¹ występujących w Świętokrzyskim Parku Narodowym jest bardzo dobrze udokumentowana w SKPN. Liczba zdeponowanych kopert (arkuszy) zielnikowych wynosi 250 (Tab. 1). Aż 238 z nich zostało zebranych i w większości także oznaczonych przez S. Cieślińskiego, który badania nad tą grupą organizmów prowadził w latach 1963–1964 oraz 1982–1983. Pozostałe okazy zebrali: Feliks Berdau, Franciszek Błoński, Benedykt Halicz, Stanisław Kuziel oraz Zygmunt Tobolewski. W zbiorach porostów znajduje się 191 gatunków, należących do 81 rodzajów.

Najmniej liczną grupą organizmów w kolekcji zielnikowej ŚPN są grzyby wielkoowocnikowe (*Macromycetes*). Znajdują się tutaj zaledwie 43 arkusze, reprezentowane przez 29 gatunków w 21 rodzajach. Zebrane i oznaczone zostały przez wieloletniego pracownika ŚPN, Jana Sobieraja. Zaledwie 2 okazy zebrał Przemysław Borek, a tylko jeden Adam Byk. Wszystkie okazy grzybów ze-

brano w ostatnich latach 2006–2011. Fungarium SKPN stale się rozrasta.

PODSUMOWANIE

Kolekcja zielnikowa Świętokrzyskiego Parku Narodowego liczy: 2127 arkuszy roślin naczyniowych, 178 mszaków (22 wątrobowców i 56 mchów), 44 grzybów wielkoowocnikowych oraz 250 porostów (Tab. 1). Łącznie liczba wszystkich zdeponowanych okazów w SKPN liczy 2599 arkuszy. W porównaniu do innych zielników w Polsce, Herbarium ŚPN jest bardzo małe ale niezwykle cenne. O wysokiej wartości zbiorów botanicznych pisali m.in. Mirek (1990b) i Faliński (1997). W zasadzie wszystkie okazy zebrane zostały z terenu Świętokrzyskiego Parku Narodowego oraz jego otuliny. Tylko 12 okazów (gatunków) pozyskano poza Krainą Świętokrzyską, 10 z nich z obszaru Poniidzia (gatunki kserotermiczne i klacyfilne, np. *Adonis vernalis* czy *Astragalus danicus*) i jeden z Tatr (*Asplenium viride*). Okaz *Linnaea borealis* został zebrany poza Polską – w Finlandii.

Zauważalna jest znaczna różnica w liczbie arkuszy zielnikowych roślin naczyniowych w stosunku do wcześniejszych danych. Mirek et al. (1997) podają liczbę 2309, natomiast po weryfikacji SKPN liczy o 182 arkusze mniej, tj. 2127. Przyczyna tej stosunkowo dużej różnicy nie jest znana. Być może niektóre okazy zostały zagubione lub zniszczone podczas przenoszenia Herbarium z Łyśca do Bodzentyna w 2000 roku.

Chociaż SKPN jest zielnikiem bardzo małym, doskonale dokumentuje florę roślin naczyniowych terenu Świętokrzyskiego Parku Narodowego oraz jego otuliny. Podobnie jest także z niezwykle bogatą biotą porostów oraz grzybów wielkoowocnikowych. Należy wspomnieć, że zasoby mchów, wątrobowców oraz grzybów są sukcesywnie uzupełniane. Kolekcja roślin naczyniowych również ulegnie powiększeniu z uwagi na planowane w najbliższym czasie badania florystyczne ŚPN. Niewątpliwie skład gatunkowy zebranych okazów roślin i grzybów prezentuje florystyczną odrębność i specyfikę tak

¹ *Lichenes* (porosty) to problematyczna grupa organizmów. Obecnie zaliczana do królestwa grzybów, jako tzw. grzyby zlichenizowane. Niektórzy jednak traktują porosty jako odrębną grupę organizmów.

interesującego obszaru, jakim jest Świętokrzyski Park Narodowy.

PIŚMIENNICTWO

BŁOŃSKI F. 1890. Wyniki poszukiwań florystycznych skrytokwiatowych dokonanych w ciągu lata 1889 w obrębie 5-ciu powiatów Królestwa Polskiego. *Pamiętn. Fizyogr.* **10**: 129–190.

BŁOŃSKI F. 1892. Przyczynek do flory jawnokwiatowej oraz skrytokwiatowej kilkunastu okolic kraju. *Pamiętn. Fizyogr.* **12**: 131–149.

BRÓZ E. 1985. Szata roślinna rezerwatu „Czarny Las” w Świętokrzyskim Parku Narodowym. *Rocznik Świętokrzyski* **12**: 99–123.

BRÓZ E., KAPUŚCIŃSKI R. 1990. Chronione i zagrożone gatunki roślin naczyniowych Świętokrzyskiego Parku Narodowego oraz projektowanego zespołu Parków Krajobrazowych Gór Świętokrzyskich. *Rocznik Świętokrzyski* **17**: 107–133.

CZUBIŃSKI Z., KAZNOWSKI K. 1947. Mszaki Gór Świętokrzyskich. Cz. 1. *Sprawozdania Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* **14**: 99–10.

DZIUBAŁTOWSKI S., KOBENDZA R. 1933. Badania fitosocjologiczne w Górach Świętokrzyskich. 2. Zespoły roślin w Paśmie Klonowskim i Dolinie Wilkowskiej. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **10**(2): 129–177.

DZIUBAŁTOWSKI S., KOBENDZA R. 1934. Badania fitosocjologiczne w Górach Świętokrzyskich. 3. Zespoły roślin w Pasmach Bielińskim i Jeleniowskim. *Acta Soc. Bot. Poloniae* **11**(suppl.): 217–246.

FALIŃSKI J. B. 1997. Pochwała Zielnika. *Wiadom. Bot.* **41**(3/4): 7–10.

GANIESZYN S. 1909. Botaniko-geograficeskij очерк центральной части Кielecko-Sandomirского краја. *Zapiski Novo-Aleksandrijskogo Instituta Sielskogo Chozajstwa i Lesowodstva* **20**: 1–113.

KAPUŚCIŃSKI R. 1980. Chronione gatunki roślin w Świętokrzyskim Parku Narodowym i w jego otulinie. *Studia Kieleckie* **3**/27: 21–32.

LISIEWSKA M. 1979. Flora Macromycetes Świętokrzyskiego Parku Narodowego. *Acta Mycol.* **15**: 21–43.

ŁUBEK A. 2007. Antropogeniczne przemiany bioty porostów Świętokrzyskiego Parku Narodowego i otuliny. *Fragm. Florist. Geobot. Polon. Suppl.* **10**: 1–94.

ŁUBEK A., CIEŚLIŃSKI S. 2004. Distribution of lichens and lichenicolous fungi in the Świętokrzyski National Park. *Acta Mycol.* **39**(2): 173–252.

ŁUSZCZYŃSKI J. 2007. Diversity of Basidiomycetes in various ecosystems of the Góry Świętokrzyskie Mts. *Monogr. Bot.* **97**: 1–218.

MIREK Z. 1990a. Polish Herbaria. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków. Polish Botanical Studies. Guidebook Series, 2.

MIREK Z. 1990b. Zbiory botaniczne Polski na tle kolekcji światowych. *Wiadom. Bot.* **34**(4): 31–36.

MIREK Z., MUSIAŁ L., WÓJCICKI J. 1997. Polish Herbaria. W. Szafer Institute of Botany, Polish Academy of Sciences, Kraków. Polish Botanical Studies. Guidebook Series, 18.

TRESKA A. 1990. Mchy Chełmowej Góry w Górach Świętokrzyskich. *Rocznik Świętokrzyski* **17**: 195–201.

ŻMUDA A. 1917. Sprawozdanie z poszukiwań florystycznych w Łysogórach w roku 1909. *Pamiętn. Fizyogr.* **24**: 1–38.

Bartosz PIWOWARSKI, Tomasz PACIOREK